BARBARA DAVIS

SENŲ KNYGŲ AIDAS

Iš anglų kalbos vertė Paulė Budraitė

Jotema

Ši knyga skiriama
bibliotekininkams ir knygų pardavėjams —
vaizduotės sergėtojams, alkanų širdžių maitintojams,
užrašyto žodžio piršliams.
Ką mes darytume be jūsų širdingo darbo?

PROLOGAS

1954-ųjų liepos 21 d.
Marblhedas, Masačusetsas

Jis atkeliauja giedrą vasaros dieną.

Didelis rudas vokas su raudono rašalo antspaudu PIRMENYBINIS dviejose vietose. Spoksau į voką, gulintį ant užrašinės rantuotais odiniais viršeliais, šalia kitų tądien gautų laiškų. Rašysena ant voko pažįstama, taip pat ir siuntėjo vardas.

Klesteliu ant kėdės, įkvepiu, iškvepiu. Net ir dabar, praėjus tokiai daugybei metų, prisiminimai trikdo. Nebelikus skausmo šaltinio, po rankos ar kojos amputacijos vis tiek kamuoja fantominis jausmas; taigi ir dabar mane išmuša iš pusiausvyros taip staiga ir taip aiškiai užplūdę prisiminimai apie tai, kas prarasta. Kurį laiką sėdžiu kamuojama to skausmo, laukdama, kol praeis.

Pro mano darbo kambario užuolaidas, tapydami kreminius šviesos dryžius, plūsta popiečio saulės spinduliai, guldami ant kilimo ir sienų, ant lentynų su knygomis, su apdovanojimais ir dar

šiuo tuo, kas susikaupė per daugelį metų. Mano šventovė. Panašu, kad šiandien mane užklupo praeitis.

Atplėšiu voką ir paskleidžiu ant stalo jo turinį. Į paprastą rudą popierių įvyniotas kvadratinis paketėlis ir mažas vokelis su priklijuotu rašteliu.

Kaip nurodoma čia pridėtame laiške, persiunčiu tau.

Be jokių abejonių, tai kruopšti Dikio rašysena.

Mano sūnėno.

Pastaruoju metu retai kalbamės — po tiek metų šnekėtis būtų nejauku, — bet vis tiek per šventes arba gimtadienius siunčiame vieni kitiems atvirukus.

Ir ką gi jis man siunčia?

Ištraukiu iš voko laiškinio popieriaus lapelį ir dedu ant užrašinės. Čia jau ne Dikio rašysena, jau kito žmogaus. Taip pat pažįstama. Gerokai pasvirusios, aštrios, kampuotos raidės. Raidės, išvingiuotos vaiduoklio.

Diki,
po viso to, kas nutiko tarp manęs ir tavo šeimos, tu, be abejo, pamanysi, kad esu labai drąsus, kreipdamasis į tave. Kuo puikiausiai suprantu, kad po mano bendravimo su tavo šeima liko nemalonių nuosėdų; nenoriu dar kartą tavęs įtraukti į tą sūkurį, tik supratau, kad net ir po tiekos metų reikėtų kai ką paaiškinti. Todėl meldžiu paskutinės paslaugos. Prašyčiau perduoti šitą paketėlį tetai, kurios adresą per tiek metų kažin kur pamečiau. Numanau, kad judu vis dar bendraujate, nes ji visada tave labai mylėjo; prisimenu, kaip vienu ypatingu atveju ji tau patikėjo itin subtilią užduotį. Tas prisiminimas ir paskatino kreiptis į tave, prašant pagalbos. Norėčiau, kad paketėlis būtų per-

siųstas neatplėštas, nes jo turinys yra skirtas asmeniškai tik tavo tetai.

Su nuoširdžiausiais linkėjimais ir dėkingumu
— H

Žiūriu į suvyniotą paketėlį, ir staiga kambarys tampa labai mažas, ankštas ir tvankus. Trylika metų nė žodelio, o dabar, tarsi iš niekur, per senąjį mūsų tarpininką atsiųstas paslaptingas paketėlis. Kodėl dabar? Kodėl *apskritai*?

Lipniomis, drėgnomis rankomis plėšiu storą popierių. Pasirodo rumbuota odinė nugarėlė. Marmuro margumo mėlynas viršelis. Knyga. Auksinėmis raidėmis užrašytas pavadinimas man smogia it kumštis.

Gailaujant Belos.

Nuryju gerklėje įstrigusį skausmą — draskantis jausmas toks gyvas, kad net sunku kvėpuoti. Aš taip ilgai gyvenau tarsi sustingusi, taip labai stengdamasi neprisiminti, jog net pamiršau, kaip jaučiamasi, kai tave štai taip atveria, ir imi kraujuoti. Suimu save į rankas, atverčiu knygos viršelį ir prisidengiu delnu burną, nurydama raudą. Taip, žinoma, įrašas yra. Neįmanoma atsisakyti galimybės tarti paskutinį žodį. Tik nebuvau pasirengusi taip aiškiai išgirsti tavo balso, kai tituliniame puslapyje skaičiau užrašytus žodžius — tarsi strėles, nutaikytas tiesiai man į sąžinę.

Bela, kaip? Kaip tu taip galėjai... po tiek visko?

1

Ešlin

Niekas negyvena ilgiau už mėgstamą knygą.

— Ešlin Grir, „Senų knygų priežiūra ir restauravimas“

1984-ųjų rugsėjo 23 d.
Portsmutas, Naujasis Hampšyras

Kaip dažnai nutikdavo sekmadienio popietėmis, Ešlin Grir buvo išsiruošusi medžioklėn. Šįkart ji medžiojo užgriozdintame galiniame sendaikčių krautuvėlės kambaryje; krautuvėlė yra už dviejų kvartalų nuo „Neįtikėtinos istorijos“, retų leidinių knygyno, kuriame ji šeimininkauja jau beveik ketverius metus.

Vakar jai paskambino Kevinas Petris, krautuvėlės savininkas, ir pasakė, kad kažkoks vyrukas iš Rajaus atgabeno kelias kartonines dėžes knygų, ir jis neturi kur tų dėžių laikyti. Gal ji norėtų ateiti ir apžiūrėti?

Ji jau ne pirmą kartą vienišės dieną stumia rausdamasi dėžėse ir ieškodama prarasto lobio. Dažniausiai grįžta tuščiomis rankomis, bet ne visada. Kartą aptiko pirmą knygos „Apie gyvūnus — didelius ir mažus“ leidimą, jos manymu, nė kartelio neskaitytą.

Kitą kartą iš senų receptų knygų dėžės išgelbėjo pirmą „Dingusio horizonto“ leidimą. Knyga buvo labai prastos būklės, bet po rimtos restauracijos Ešlin susižėrė gražaus pinigėlio. Tokie radiniai nebuvo dažni, tiesą sakant, jų beveik nepasitaikydavo, bet tais retais atvejais, kai pasisekdavo, malonus virpuliukas atpirkdavo visą vargą.

Deja, šiandieninės dėžės nieko ypatinga nežadėjo. Dauguma knygų kietais viršeliais, šiuolaikiniai bestseleriai, kuriuos parašė Daniellė Steel, Diana Chamberlain; buvo ir visų išgarbinto ašaringų romanų karaliaus Hju Gareto knygų. Taip, žinoma, garbingi vardai, bet vargu ar šios knygos — retenybė. Antroje dėžėje — dar didesnė įvairovė, taip pat ir kelios knygos apie sveikatą ir mitybą, viena — garantuojanti plokščią pilvuką per trisdešimt dienų, kita — girianti vegetariškos mitybos privalumus.

Ji darbavosi greitai, stengdamasi per ilgai neužsibūti prie vienos kurios knygos, bet buvo sunku nepasiduoti subtiliems virpesiams, grąžinant knygas į dėžę. Knygos anksčiau priklausė kažkokiam sergančiam žmogui, kažkam, kas nerimavo, kad sparčiai senka laikas. Ji buvo kone įsitikinusi, jog tai moteris.

Ešlin buvo būdingas vienas *dalykas*, talentas, kaip taikli ranka sportininkui arba jautri uoslė parfumeriui. Ji gebėjo *perskaityti* aidus, sklindančius nuo tam tikrų negyvų objektų, tiksliau, knygų. Nė nenutuokė, kaip visa tai vyko. Tik žinojo, kad viskas prasidėjo tada, kai jai buvo dvylika.

Tąkart tėvai ir vėl audringai aiškinosi santykius, ir ji išsmuko pro galines duris, šoko ant dviračio ir įnirtingai mynė tol, kol privažiavo mažutį knygynėlį Turgaus gatvėje — saugią vietą, kaip jai tada atrodė; beje, ir dabar taip atrodo.

Knygynėlio šeimininkas Frankas Atvoteris ją pasitiko tyliai linktelėdamas. Jis žinojo, kaip ji jaučiasi namuose — visas miestelis žinojo, — bet niekada tos temos negvildendavo, mieliau rinkdamasis pasiūlyti ramų prieglobstį, kai tėvų barniai tapdavo nepakeliami. Šito gerumo ji niekada nepamiršo.

Tą lemtingą dieną ji iškart patraukė į savo mėgstamą kampą, kur buvo sudėtos knygos vaikams. Ji atmintinai mokėjo kiekvieną pavadinimą ir autorių, taip pat tiksliai žinojo, kokia tvarka tos knygos rikiuojasi lentynoje. Visas buvo perskaičiusi bent po kartą. Bet tą dieną pamatė atsiradusias tris naujas knygas. Perbėgo pirštais per nepažįstamas nugarėles. „Daktaro Dolitlio istorija“, „Dramblio kaulo talismano paslaptis“ ir „Vandens vaikai“. Paėmė nuo lentynos „Vandens vaikus“.

Tada šitai ir nutiko. Per rankas iki krūtinės nubėgo stiprūs šiurpuliai, ir užplūdo toks liūdesys, kad staiga nebegalėjo įkvėpti. Ji išmetė knygą. Knyga nukrito jai po kojomis ir gulėjo atversta ant kilimo it nupuolęs paukštukas.

Gal jai tik pasirodė?

Ne. Ji *pajuto.* Fiziškai. Skausmas buvo toks tikras, toks aštrus, kad akimirką net apsiašarojo. Bet kaip taip gali būti?

Atsargiai pakėlusi nuo grindų knygą, šįkart pasidavė jausmams. Gerklę svilino ašaros. Pečius gniuždė netektis. Ir toji netektis buvo negailestinga, bedugnė. Tada ji dar nebuvo patyrusi nieko panašaus į tokį sielvartą, taip užvaldžiusį visą kūną, taip giliai įsigraužusį į sielą. Ji tiesiog sėdėjo, ir tiek, bandydama suprasti, *kas tai.*

Ilgainiui sielvartas ėmė slūgti, darėsi nebe toks aštrus. Arba ji priprato prie to pojūčio, arba emocijos paprasčiausiai nukraujavo. Ji negalėjo tvirtai pasakyti, kas ir kaip. Ir dabar, po tiek metų, vis dar iki galo nesupranta. Ar knyga gali keisti savo aidus, ar jos juntamos neišdildomos emocijos visiems laikams įstringa laike?

Kitą dieną ji paklausė Franko, iš kur jis gavo naująsias knygas. Jis pasakė, kad knygas atnešė moters, kurios sūnus žuvo autoavarijoje, sesuo. Pagaliau ji suprato. Dusinantis liūdesys, gniaužiantis pojūtis po krūtinkauliu — tai širdgėla. Motinos širdgėla. Bet klausimas *kaip?* niekur nedingo. Ar tikrai įmanoma pajusti kito žmogaus emocijas, tiesiog palietus kadaise jam priklausiusį daiktą?

Kelias kitas savaites ji mėgino atkurti tą pojūtį, vis imdama iš lentynos atsitiktines knygas, viltingai laukdama naujo kokios nors ypatingos emocijos pliūpsnio. Slinko dienos, nieko nenutiko. Tada vieną popietę ji paėmė aplamdytą Šarlotės Brontės „Vijetės“ tomelį, ir pirštais, tarsi vėsaus vandens čiurkšlės, nugarmėjo didžiulio džiaugsmo kriokliukai — lengvi, pursloti, stulbinamai smagūs.

Paskui jai į rankas pateko trečioji knyga — Ellos Wheeler Wilcox poezijos tomelis „Meilės karalystė“. Tačiau prie romantiško pavadinimo keistai nederėjo išsivadėjusi vyriška energija, įrodymas, kad knygos aidai menkai ką teturi bendra su jos žanru ar turiniu. Rodos, pats knygos skleidžiamas laukas yra jos savininko atspindys.

Galiausiai ji sukaupė tiek drąsos, kad apie aidus papasakojo Frankui. Baiminosi, kad jis atsakys, jog ji neva skaitanti per daug pasakų. Tačiau jis įdėmiai išklausė jos išpilto srauto, o paskui nustebino atsakymu:

— Ešlin, knygos kaip žmonės. Jos sugeria viską, kas yra aplink, — dūmus, riebalus, pelėsių sporas. Kodėl joms jausmų nesugerti? Jos yra tokios pat gyvos kaip ir visa kita. Nėra nieko asmeniškiau už knygą, ypač tą, kuri tapo svarbia kieno nors gyvenimo dalimi.

Ešlin išpūtė akis.

— Knygos turi jausmus?

— Knygos *yra* jausmai, — paprastai atsakė jis. — Jos *yra* tam, kad mes pajaustume, kad mus susietų su tuo, kas jose yra, kartais su tuo, ko nė neįtariame tose knygose esant. Ir visai suprantama, kad kai kas, ką jaučiame skaitydami, ima ir... išsprūsta.

— Jūs galite? Na, galite pajausti, kas išsprūdę?

— Ne. Bet tai nereiškia, kad negali kiti. Labai abejoju, kad esi pirmoji, kuri gali. Arba kad būsi paskutinė.

— Vadinasi, man nereikėtų baimintis, kai taip nutinka?

— Nemanau, kad reikėtų, ne. — Minutėlę jis trynėsi smakrą. — Tai, apie ką kalbi, yra tarsi dovana, talentas. O talentais reikia naudotis. Nes kitaip... kam jie mums? Tavo vietoje, pagalvočiau, kaip geriau juos išnaudoti, praktikuočiausi, kad sužinočiau, kaip viskas veikia. Tada nebebijosi, kai vėl taip nutiks.

Taigi ji ir praktikavosi. Dar šiek tiek pašniukštinėjo. Franko padedama sužinojo, kad toji jos patirtis turi pavadinimą. *Psichometrija*. Šią sąvoką 1842-aisiais sugalvojo gydytojas Josephas Rodesas Buchananas, o 1863-iaisiais geologas vardu Dentonas išleido knygą „Daiktų siela“. Trumpiau tariant, ji buvo empatė, tik kalbant apie knygas.

Frankas buvo teisus. Knygos *išties* kaip žmonės. Kiekviena skleidžia unikalią energiją; tai tarsi paraša ar piršto atspaudas, ir kartais toji energija prasimuša. Dabar Ešlin pasitrynė delnus į džinsais aptemptas šlaunis, bandydama nubraukti liūdesį, prikibusį prie pirštų, naršant po nebereikalingų receptų knygų dėžę. Tai nemalonioji vadinamojo talento pusė. Ne visi aidai mieli. Knygos, kaip ir žmonės, patiria savo dalį širdperšų ir, kaip žmonės, viską prisimena.

Per daugelį metų ji išmoko apriboti bendravimą su negatyvių aidų prisotintomis knygomis ir prie tam tikrų knygų apskritai nesiliesti. Tačiau tokiomis dienomis kaip ši viso to išvengti buvo neįmanoma — ji tegalėjo darbuotis mikliai.

Paskutinėje dėžėje buvo daugiau romanų; visos knygos puikios būklės, bet ji nerado nieko, ką galėtų pasiimti į savo knygyną. Paskui, beveik pasiekusi dėžės dugną, aptiko Kazuo Ishiguro „Dienos likučius“.

Nieko ypatinga. Iš tikrųjų knyga buvo gana apspurusi, pageltę puslapiai kone rudi, nugarėlė susiraukšlėjusi. Bet tos knygos aido nepaisyti buvo neįmanoma. Suintriguota ji pasidėjo knygą ant kelių ir prispaudė delnu viršelį. Kartais žaisdavo tokį žaidimą,

mėgindama atspėti, ar viduje yra koks nors įrašas arba dedikacija, o jeigu yra, kas ten sakoma.

Jai patikdavo įsivaizduoti, kaip viena ar kita knyga rado kelią į skaitytojo rankas ir kodėl. Kodėl būtent ši, kokia proga? Gimtadienio, mokyklos ar universiteto baigimo? Reklamos tikslais?

Per daugelį metų ji perskaitė daugybę įrašų — ir mielų, ir linksmų, ir tokių skaudžių, kad net ašaras spausdavo. Atverčiant knygą ir priešlapyje išvystant kelias užrašytas eilutes, užplūsta kažkoks malonus intymumas — tarsi gautum progą dirstelėti į kažkieno emocinį gyvenimą, nieko bendra neturintį su knygos autoriumi, bet viską pasakantį apie skaitytoją.

Be skaitytojo knyga — tik tuščia lentelė, objektas, pats savaime negalintis alsuoti, neturintis plakančios širdies. Bet kai knyga tampa kieno nors pasaulio dalimi, ji atgyja, įgauna praeitį ir dabartį, o jeigu ja tinkamai rūpinamasi — dar ir ateitį. Ši gyvasties jėga, energinis parašas, sutampantis su knygos savininko skleidžiamu lauku, knygoje lieka visiems laikams.

Kai kuriose knygose likdavo susipynusių parašų, kuriuos sunkiau įskaityti; paprastai taip nutikdavo tada, kai knyga turėdavo kelis šeimininkus. Tokie virpesiai sklido ir nuo „Dienos likučių“. Daugybė sluoksnių. Labai intensyvūs virpesiai. Tokiose knygose beveik visada būdavo įrašų. Atvertusi ji pamatė, kad ir šioje yra.

Mieliausiasis,
garbingumas — tai ne kilmė ir ne vardas.
Tai gebėjimas būti drąsiam ir ginti tai, kas teisinga.
Tu, mano meile, visada pasirinkdavai garbingai.
Ir tuo gali visada didžiuotis,
kaip ir aš didžiuojuosi žmogumi, už kurio ištekėjau.
— Katerina

Šie žodžiai skambėjo kaip koks padrąsinimas, sunerimusios širdies raminimas, bet nuo knygos sklindanti energija kėlė slogų, atšiaurų jausmą — tarsi abejonę, apraizgytą kaltės ir apgailestavimo gijomis, užsimenančią apie tai, kad *mieliausiasis*, kad ir kas jis būtų, tikrai nebuvo tų žodžių įtikintas.

Ešlin užvertė knygą ir nė trupučio neabejodama padėjo ją į netinkamų krūvą, o paskui ištiesė ranką į paskutinę knygą dėžės dugne. Kai ją paėmė, paširdžiuose kažkas suspurdėjo; vadinasi, galiausiai ji vis dėlto rado kažką vertinga. Tomelis nedidelis, bet gana gražus. Trys ketvirčiai viršelių ožkos odos, rantyta nugarėlė, marmuro margumo mėlyni kietviršiai; jeigu ji neklysta, įrišta rankomis.

Ji apžiūrinėjo knygą, užgniaužusi kvapą. Tomelis beveik kaip naujas. Visi lankai tvarkingai įrišti. Puslapiai pageltę, bet popierius geras. Ji pažvelgė į iškilų užrašą auksinėmis raidėmis ant knygos nugarėlės. „Gailaujant Belos“. Tokio pavadinimo ji nebuvo girdėjusi. Suraukusi kaktą, toliau apžiūrinėjo knygą. Niekur nesimato autoriaus vardo. Nėra ir leidyklos pavadinimo. Keista, bet kartais taip būna. Vis dėlto čia kažko *trūko*.

Knyga buvo keistai rami. Tiesą sakant, gal tai nenorima dovana, kurios niekas taip ir neperskaitė? Nuo šios minties jai pasidarė liūdna. Dovanotos knygos *visada* turėtų būti perskaitytos. Ji vėl ją atvertė, ieškodama puslapio su nurodytomis autoriaus teisėmis. Tokios nuorodos nebuvo. Tačiau buvo įrašas.

Bela, kaip? Kaip tu taip galėjai... po tiek visko?

Ešlin spoksojo į tą vienintelę eilutę. Rašysena dantyta, rodėsi, kad į šukes panašūs žodžiai turėtų pjauti, žeisti. Tačiau tarpeliuose tarp žodžių, įaustas raidžių elipsėse, slypėjo liūdesys, neatsakyto klausimo nykuma. Įrašas nebuvo nei pasirašytas, nei pažymėtas kokia nors data, vadinasi, adresatui nereikėjo nei viena, nei kita. Vadinasi, tas adresatas — artima pažįstama. Gal mylimoji, gal sutuoktinė. *Bela*. Vardas iškart patraukė dėmesį. Gal knygos gavėjos

toks pat vardas kaip knygos pavadinime? Gal dovanotojas — knygos autorius?

Suintriguota ji ėmė sklaidyti puslapius, ieškodama autoriaus pavardės, leidyklos ženklo. Bet nieko nerado. Jokios užuominos apie tai, kaip ši keista, graži knyga atėjo į pasaulį.

Kadangi nebuvo nurodytas autoriaus teisių savininkas, matyt, ja gali naudotis visi, vadinasi, knyga turėjo būti parašyta iki 1923-iųjų. Jeigu taip ir yra, knyga nuostabiai geros būklės. Tačiau kita galimybė rodėsi labiau tikėtina. Gali būti, kad kažkuriuo metu knyga buvo įrišta iš naujo, o tas, kas ją įrišo, negalėjo įklijuoti originalaus puslapio su autoriaus teisėmis.

Kai kurie puslapiai galėjo būti pažeisti ar iškritę. Tikrai taip nutinka. Jos buvo prašoma iš naujo įrišti knygas, atneštas į knygyną pirkinių krepšiuose, pasklidusius puslapius surišus špagatu ar apvyniojus gumytėmis; aptriušę kieti viršeliai dažnai būdavo paliekami pelyti drėgnuose rūsiuose; palėpėse rastų knygų puslapiai būdavo tokie sausi, kad byrėdavo vos paliesti. Vis dėlto jai dar niekada neteko vartyti knygos be *jokių* savo atsiradimo ženklų. Žmonės gydo senas knygas dėl visokiausių priežasčių, bet tas priežastis beveik visada galima suskirstyti į dvi kategorijas — arba sentimentai, arba kolekcinio leidinio vertė. Abiem atvejais ypač svarbu išsaugoti autoriaus pavardę. Kam vargintis ir išlaidauti, iš naujo įrišant knygą, bet praleidžiant tokias svarbias detales? Nebent praleidžiama tyčia. Bet kodėl?

Suviliota galimos literatūrinės paslapties, Ešlin atsargiai atvertė knygą. Pervertus iki pirmo skyriaus, pirštais perbėgo tarsi kokia srovė. Krūptelėjusi ji atitraukė ranką. Kas ką tik nutiko? Prieš akimirką knyga tylėjo, nesijautė jokio pulso, kol Ešlin jos neatvertė ir nepažadino to, kas joje slypėjo; panašiai nutinka, kai staiga atlapoji duris, ir vos rusenanti ugnelė įsiplieskia į skaisčią liepsną. Šis potyris buvo naujas, ir Ešlin būtinai norėjo jį atidžiau patyrinėti.

Sulaikiusi kvapą, ji uždėjo abu delnus ant atverstų puslapių, pasirengusi tam, kas artėja. Kiekvieną knygą jausdavo vis kitaip. Dauguma sukeldavo subtilius fizinius potyrius — vos juntamai suvirpėdavo smakras, staiga kažkas sukirbėdavo pilve. Kartais aidai būdavo stipresni — imdavo spengti ausyse ar pradėdavo svilti skruostai, tarsi ji ką tik būtų gavusi antausį. Kartkartėmis aidai ją pasiekdavo kaip skonis ar kvapas. Vanilė, prisirpusios vyšnios, actas, dūmai... Bet šįkart pojūčiai buvo kitokie — tarsi gilesni ir esmingesni. Aitrių pelenų skonis ant liežuvio... Nuo svilinančių ašarų skauda gerklę... Krūtinę veria deginantis skausmas.

Širdis visiškai sudaužyta.

Vis dėlto ji nieko nejautė, kol knygos neatvertė, lyg aidai būtų tūnoję, sulaikę kvapą, laukdami tinkamiausio momento. Bet kaip ilgai? Ir *kieno* tie aidai? Įrašas — *Bela, kaip?* — akivaizdžiai skirtas moteriai, bet knyga skleidė neabejotinai vyrišką energiją.

Ji dar kartą apžiūrėjo nugarėlę, atidžiai iššvalgė priešlapį, kitą priešlapio puslapį, paskutinį priešlapį, vildamasi rasti kokių nors užuominų apie knygos atsiradimą. Bet ir dabar viskas buvo veltui. Sakytum, knyga tiesiog materializavosi iš oro, tarsi koks fantominis tomelis, gimęs iš literatūrinio laiko ir erdvės. Bet ji laiko tą knygą rankose. Ir jos aidai labai tikri.

Ešlin atkėlė nuo puslapių delnus, pakratė dešinės rankos pirštus, stengdamasi atsikratyti buko maudulio delne. Randas ir vėl kamuoja. Ji dirstelėjo į pusmėnulio pavidalo dryžį nuo mažojo pirštelio iki nykščio apačios. Panikos akimirką netyčia sugniaužė stiklo šukę.

Žaizda sklandžiai užgijo, liko tik pabalusi, pasiraukšlėjusi balta lenkta linija, įsirėžusi į gyvenimo liniją. Ešlin prispaudė prie delno nykštį ir kelis kartus pajudino pirštus; šio pratimo ją išmokė po to nelaimingo atsitikimo, kad išvengtų kontraktūros. Gal atėjo metas kiek sumažinti krūvį knygrišykloje ir pailsinti ranką. Beje, kalbant apie knygrišyklą... metas grįžti į knygyną.

Sudėjusi atmestas knygas atgal į dėžes, nusinešė paslaptingąjį tomelį į krautuvėlės priekį, kur Kevinas su meile blizgino rausvą bakelito radiją.

— Atrodo, šįkart tau pasisekė, — jis paėmė knygą, atvertė, po akimirkos užvertė ir gūžtelėjo pečiais. — Niekada tokios negirdėjau. Kas parašė?

Ešlin žvelgė į jį apstulbusi, kad jis gali štai taip nepaisyti iš knygos kamuoliais virstančių emocijų.

— Nenutuokiu. Nėra autoriaus pavardės, nėra puslapio su nurodytomis autoriaus teisėmis, net nepažymėta, kokia leidykla knygą išleido. Manau, ji galėjo būti perrišta. Arba tai koks nors savilaidos dalykėlis — koks nors dėdė Džonas išspausdino kelis savo romano egzempliorius ir išdalijo šeimai bei draugams.

— Ir, manai, kas nors panorės štai tokios knygos?

Ešlin suokalbiškai pamerkė jam akį.

— Turbūt ne. Bet man baisiai patinka paslaptys.

2

Ešlin

Kur dar žmogaus prigimtis gali pasirodyti esanti tokia silpna, jei ne knygyne?

— Henry Ward Beecher

Ešlin užrakino duris, gėrėdamasi malonia ramybe, apimančia kaskart, įžengus pro „Neįtikėtinos istorijos“ duris — tai jausmas, kad ji išties visa savo esybe yra ten, kur ir turėtų būti.

Knygyne šeimininkauja dabar jau beveik ketverius metus, nors tam tikra prasme knygynas *visada* buvo jos. Ir ji pati visada buvo *knygyno.* Kiek tik save prisimena, čia visada jausdavosi kaip namie, o prigrūstose lentynose išsirikiavusios knygos buvo lyg patikimi draugai. Knygos — tai saugumas. Jose yra turinys, besirutuliojantis pagal numanomą modelį, yra pradžia, vidurys ir pabaiga. Dažniausiai laiminga, nors ne visada. Bet jei knygoje nutinka kokia nors tragedija, visada galima ją užversti ir pasirinkti kokią nors naują, ne taip, kaip tikrame gyvenime, kur įvykiai dažnai klostosi be pagrindinio veikėjo sutikimo.

Sakykim, jos tėvas, kuris niekaip negalėjo rasti darbo. Ne todėl, kad nebuvo pakankamai sumanus ar įgudęs, bet buvo pernelyg piktas. Visi kaimynai žinojo, koks Džeraldo Griro bū-

das, — arba jau buvo patyrę savo kailiu, arba kone kasdien girdėdavo, kaip tasai pyktis liejasi pro langus, plūstant jos motiną, kad perkepė kiaulienos pjausnius, nupirko ne tokių traškučių ar per standžiai iškrakmolijo marškinius. Jam niekas niekada nebūdavo tikrai teisinga ar tikrai gerai.

Žmonės šnabždėjosi, kad jis turi bėdų dėl alkoholizmo, bet ji niekada nebuvo mačiusi, kad namuose tėvas kur nors laikytų svaigalų. Ir gerai, sakydavo močiutė Trina, kuri kartą ėmė bambėti, jog žentas dar niekada nebuvo taip priartėjęs prie pavojingos ribos, — užtektų prisvilinti pietus, ir jis padegtų namus. Taigi jiems mažiausiai reikia kokio nors katalizatoriaus.

Į šešėlį virtusią motiną paprastai būdavo galima rasti jos kambaryje, žiūrinčią televizijos žaidimus arba miegančią; ant naktinio stalelio stovintis tarsi bedugnis geltonų piliulių buteliukas jai padėdavo išmiegoti visą pusdienį. Tas piliules ji vadino savo *pagalbininkėmis*.

Tą vasarą, kai Ešlin sukako penkiolika, Vilai Grir buvo diagnozuotas gimdos vėžys. Buvo siūloma operuotis, paskui imtis chemoterapijos ir spindulinės terapijos, bet motina atsisakė gydytis pareikšdama, kad jos gyvenime nėra nieko, dėl ko būtų verta gyventi. Po metų ji mirė, ją palaidojo likus keturioms savaitėms iki Ešlin šešioliktojo gimtadienio. Motina pasirinko ne šeimą, ne dukrą, bet mirtį.

Netekęs žmonos, Ešlin tėvas keistai atsiribojo — užsidarydavo savo kambaryje arba išvis nebūdavo namuose. Jis mažai valgė ir retai kada kalbėjo, akyse atsirado nerimą kelianti tuštuma. Galiausiai, jos šešioliktojo gimtadienio popietę, per šventę, kurią surengti primygtinai pareikalavo močiutė, nors pati Ešlin tos šventės visai nenorėjo, tėvas užlipo į palėpę, įrėmė sau į pasmakrę užtaisytą „Vinčesterį“ ir paspaudė gaiduką.

Jis irgi *pasirinko.*

Tada ji persikėlė gyventi pas močiutę, o ketvirtadienio po-

pietes leisdavo pas vaikų psichologę, kurios sritis — sielvartas. Tik nieko gera iš to neišėjo. Per mėnesį iškeliavo abu tėvai, abu *pasirinko* ją palikti. Savaime suprantama, ji jautėsi kalta. Dėl kažko, ką padarė ar *nepadarė,* dėl kažkokios baisios, nedovanotinos klaidos. Tas klausimas, tarsi išvaizdą darkantis apgamas ar blogas genas, tapo neatskiriama jos dalimi. Kaip ir randas delne.

Po tėvų mirčių knygynas jai tapo šventove, vieta, kur ji galėdavo pasislėpti nuo įkyrių žvilgsnių ir pasišnibždėjimų, kur niekas į ją neskersakiavo ir neprunkštė paistydamas apie mergaitę, kurios tėvas ištaškė sau smegenis, kol ji pūtė gimtadienio žvakutes. Tačiau jos vaikystę ir ankstyvąją jaunystę gadino ne tik tėvo savižudybė. Ji visada buvo kitokia — baikšti ir užsisklendusi.

Keistuolė.

Šią etiketę pelnė jau pačią pirmą dieną, atėjusi į septintą klasę, kai prapliupo verkti, gavusi aplamdytą socialinių mokslų vadovėlį, persisunkusį bodėjimusi savimi. Aidai buvo tokie atšiaurūs, tokie bedugniai, taip nepatogiai pažįstami, kad atrodė beveik nepakeliama net liestis prie knygos. Ji meldė šalia sėdinčios mergaitės apsikeisti vadovėliais, tik nepasakė, dėl ko. Galiausiai mokytoja jai parūpino kitą vadovėlį, bet visa klasė jau buvo spėjusi kaip reikiant iš jos pasijuokti.

Po daugelio metų šie prisiminimai vis dar skaudino, bet ilgainiui ji susitaikė su keistuoju gebėjimu. Jis — kaip ir gebėjimas tapyti ar griežti smuiku — tapo jos dalimi ir kartais net guosdavo; aidai jai atstojo tikrus draugus, kurie gali pasmerkti ar apleisti.

Ešlin nusipurtė visas mintis, padėjo savo nešulį ant prekystalio ir perbėgo akimis knygyną. Dievino kiekvieną šios jaukios netvarkos colį, nudėvėtus kilimus ir nelygias ąžuolines grindis, bičių vaško aromatą, sumišusį su tvyrančiu Franko Atvoterio pypkės tabako dūmeliu, bet, nužvelgusi ant prekystalio jos rankų laukiančių knygų stirtas, lentynas, nuo kurių reikia nušluostyti dulkes, jau labai seniai nevalytus langus, ji pasigailėjo neįgyvendinusi

plano galų gale pasisamdyti ką nors, kas padėtų atlikti kasdienius darbus.

Praėjusį mėnesį ji jau buvo beišsiunčianti skelbimą, net tekstą parašė, bet galiausiai persigalvojo. Ir ne dėl pinigų. Knygrišystės verslui klestint, knygynėlis teikė daugiau nei pakankamai, kad būtų galima išlaikyti darbuotojus. Jos nenoras radosi iš pastangų saugoti šią šventovę, uždarą rašalo, popieriaus ir pažįstamų aidų pasaulį, kurį buvo susikūrusi sau. Ji nebuvo pasirengusi čion įsileisti dar ko nors, net jeigu tai reikštų daugiau laisvo laiko. Gal *būtent* dėl to, kad tai reikštų daugiau laisvo laiko.

Nusivilkdama seną striukę ir mesdama ją ant prekystalio, Ešlin dirstelėjo į senovinį sieninį laikrodį. Tuoj ketvirta; prieš imantis knygrišystės, dar reikia surikiuoti lentynose knygas; maždaug valanda darbo. Šiandienė knygų krūvelė itin marga, krūvelėje ir „Menas gaminti su žolelėmis ir prieskoniais“, ir „Paukščių elgesio vadovas. Pirmas ir antras tomai“, „Sero Walterio Scotto poezijos rinktinė“, „Keturios filosofijos dimensijos“.

Jos niekada nesiliovė stebinti knygyno lankytojų pomėgių įvairovė. Jeigu ką nors kur nors domina kokia nors tema, kad ir pati keisčiausia, atsiras ir ta tema parašyta knyga. Ir jeigu yra štai tokia knyga, kažkas kažkur panorės ją perskaityti. Jos darbas — suvesti knygą ir skaitytoją, ir į šį darbą ji žvelgė labai rimtai. Augo tikėdama, kad iš knygų galima sužinoti absoliučiai viską; ir dabar tuo tiki. Kaip galėtų netikėti, šitiek dienų praleidusi gaubiama tokios prakilnios atmosferos?

Sudėliojusi knygas į lentynas, ji išblizgino prekystalį, sutvarkė stovelyje prie durų sudėliotus reklaminius bukletus, kas mėnesį išleidžiamus knygynėlio naujienlaiškius. Langams teks palaukti kitos dienos. Po šešių dešimtmečių veiklos ši vietelė toli gražu neblizga, bet subraižytas grindis ir sausakimšas lentynas apėjusi švelni luobelė lankytojų netrikdo; gali būti, kad jie to ir tikisi.

Knygrišykloje, įrengtoje knygyno gale, Ešlin įžiebė palubėje

kabančias dienos šviesos lempas, plieskiančias nemaloniai ryškiai; taip atrodo atėjus iš švelnios knygyną užliejusios skaityti pritaikytų lempų šviesos. Kambarėlis nedidelis, užgriozdintas, bet chaosas savitai tvarkingas. Dešinėje, prie pat durų, pastatytas siuvimo rėmas, naudojamas puslapiams susiūti, ir lentynėlės su įvairiaspalviais priešlapiais ir nuokarpomis. Beveik visą kairę kambarėlio pusę buvo užgriozdinęs senovinis kaltinės geležies vertikalus presas, anksčiau jai kėlęs minčių apie ispanų inkviziciją, bet galiausiai Frankas parodė, kaip jis naudojamas knygoms suspausti.

Prie galinės sienos buvo pastatytas darbasuolis, užimantis kone visą pasienį. Virš suolo — lentynos, nukrautos visokiais knygrišystei reikalingais įrankiais: knygų svarsteliais, grąžteliais, šlifavimo kaladėlėmis, lygintuvais, įvairiausiais mediniais plaktukais ir mentelėmis. Čia buvo ne vien knygrišystei reikalingų instrumentų, bet ir įvairių buityje naudojamų daiktelių — vaškinio popieriaus, segtukų, sąvaržėlių, senas plaukų džiovintuvas, kurį ji naudojo lipnioms etiketėms nuo blusturgiuose įsigytų radinių pašalinti. Gale suolo, stiklinėje vitrinoje, buvo laikomi tirpikliai ir klijai, drobelės ir juostelės knygų nugarėlėms sutvirtinti, japoniškas popierius įplyšusiems puslapiams atkurti, skystų dažiklių indeliai ir dažų tūbelės.

Kadaise visa tai ją baugino. Dabar kiekvienas instrumentas atrodė tarsi meilės knygoms tąsa, jos pačios tęsinys. Po tėvą ištikusio *nelaimingo atsitikimo*, kaip kad atkakliai tvirtino močiutė Trina, Frankas jai pasiūlė tikrą darbą. Iš pradžių reikėjo tik valyti dulkes ir išnešti šiukšles, bet kai vieną dieną jis pamatė ją trypčiojančią knygrišyklos tarpduryje, sulaikiusią kvapą ir stebinčią, kaip jis uoliai darbuojasi, restauruodamas pirmą Steinbecko leidimą, Frankas jai pamojo, kviesdamas arčiau, ir surengė pirmą knygų restauravimo pamoką.

Ešlin pasirodė esanti uoli mokinė, ir po kelių savaičių jai buvo leista nuolat talkininkauti knygrišykloje; iš pradžių jai buvo

patikėtos menkesnės vertės knygos, vėliau — vis retesni ir brangesni egzemplioriai. Po kelerių metų knygų restauracija jai tapo kone šventu darbu. Neapsakomas džiaugsmas paimti tai, kuo nebuvo rūpinamasi, su kuo buvo blogai elgiamasi, ir atnaujinti — itin kruopščiai knygą išardyti, paskui vėl sudėti visus puslapius, ištiesinti nugarėlę, išlyginti visus randus ir grąžinti išblukusį grožį. Kiekviena restauracija — meilės sklidinas darbas, tarsi prisikėlimas, nes suirusiam, sunykusiam daiktui suteikiamas naujas gyvenimas.

Šiandien svarbiausias darbas — patikrinti kelis Tomo Swifto knygos puslapius, kuriuos ji užmerkė didelėje emaliuotoje vonioje, vildamasi pašalinti storiausią sluoksnį klijų, likusių po prasto patarimo paklausiusio savamokslio restauratoriaus knygrišystės pastangų. Net ir įgudusiam knygrišiui klijai — tarsi lynas virš bedugnės. Nekantraus savamokslio rankose klijai dažniausiai sukelia katastrofą.

Ji įkišo į vandenį nedidelę mentelę ir švelniai pamėgino nubraukti nuo viršutinio puslapio kraštelio klijų ir senos lipniosios juostos mišinį. Dar ne metas, bet po kelių valandų viskas turėtų būti gerai. Kai tik puslapius išdžiovins, vėl juos susiūs, uždės naujus viršelius ir priešlapius, o tada pritaisys sutvarkytą nugarėlę. Visa tai nepigiai atsieis, bet knyga iškeliaus iš knygyno, atgavusi gyvenimą, ir, jei nusišypsos laimė, ponas Lanjeris bus išmintingas ir nebemėgins knygų gydyti namuose.

Kai Ešlin galiausiai liko patenkinta, padariusi viską, ką galėjo, nusišluostė rankas ir išjungė lempas, mintimis jau kopdama laiptais į savo butą, sėsdama į krėslą, kuriame skaitydavo, ir kartodama sąmonėn įsirėžusius žodžius.

Bela, kaip? Kaip tu taip galėjai... po tiek visko?

Šie žodžiai tebeaidėjo ir tada, kai ji žengė pro savo buto duris ir nusispyrė batus. Jai augant, Franko Atvoterio butas, kaip ir knygynas, tapo antraisiais namais. Ir dabar šie namai jos.

Kai namuose kildavo barniai, Frankas ir jo žmona Taini jai suteikdavo prieglobstį — galėdavo pas juos ateiti po pamokų, šio to užkąsti, atlikti namų darbus ar tiesiog susirietusi ant sofos žiūrėti „Nakties šešėlius“. Kai Taini staiga mirė plyšus aneurizmai, Ešlin padarė viską, kas tik buvo jos valioje, kad užpildytų jos paliktą tuštumą. O Frankas jai paliko viską, kai po šešerių metų mirė pats. *Dukrai, kurios man Dievas nedavė susilaukti*, testamente rašė jis. *Džiaugsmui ir paguodai, kai kamavo sielvartas.*

Ji baisiai jo ilgėjosi — beribio jo gerumo, ramios išminties, meilės viskam, kas užrašyta. Bet jis čia tebegyveno ant židinio atbrailos stovinčiame sename bronziniame laikrodyje, nuzulintame odiniame krėsle prie lango, jo taip brangintoje Viktorijos laikų klasikų kolekcijoje, kurios kiekvienas tomelis spinduliavo gražų ir gerą gyvenimą. Prieš čia atsikraustydama, ji kiek atšviežino interjerą — atsigabeno visokiausių Viktorijos laikų ir šių dienų daiktelių, meno kūrinių, rankdarbių, kurie stebėtinai derėjo prie aukštų buto langų ir netinkuotų plytų sienų.

Nuėjusi į virtuvę, ji įkišo į mikrobangų krosnelę porciją vakarykštės kiniškos vištienos ir valgė, stovėdama prie kriauklės, tiesiai iš kartoninio indelio. Ji nekantravo panirti į „Gailaujant Belos“, bet visada laikydavosi griežtos taisyklės dėl maisto ir knygų — arba viena, arba kita, niekada ir tas, ir tas kartu.

Galiausiai, nusimovusi džinsus ir apsivilkusi treningo kelnes, išsiėmė iš krepšio knygą, įjungė spalvingą stalinę lempą, kurią praėjusią vasarą aptiko bagažinių turgelyje, ir įsitaisė senajame krėsle prie lango. Sėdėjo taip minutėlę, pasidėjusi knygą ant kelių, mėgindama susikaupti ir pasirengti emocijų audrai, kuri, ji gerai žinojo, jau artinasi. Tada giliai įkvėpė ir atvertė pirmą puslapį.